

Predstave gladijatorskih spektakala sa područja rimskih provincija zapadnog Balkana

---

Rad se bavi analizom predstava gladijatorskih spektakala na keramičkom materijalu i ima za cilj da kroz analizu tih predstava odgovori na pitanja koja su vezana za organizovanje ovih igara na području zapadnog Balkana. Analizirana je serija od 76 nalaza keramike (svetiljki, fragmenata terra sigillatae, opeka i kalupa) koji potiču sa teritorija rimskih provincija zapadnog Balkana, iz perioda od I do IV veka. Utvrđeno je da postoje jasne razlike u načinu kako se gladijatori predstavljaju, odnosno da kod posmatranih predstava postoje određene pravilnosti koje se mogu vezati za tip materijala, kao i teritoriju na kojoj su predmeti nastali. Uočeno je da su na nekim predstavama gladijatori pozitivno istaknuti.

Uvod

Gladijatorski spektakli predstavljali su skup različitih nadmetanja u okviru kojih su gladijatorske borbe (munera) bile jedno od najviše zastupljenih (Grant 2000: 47). Gladijatori su pripadali grupi *infames*, zajedno sa prostitutkama, glumcima i vlasnicima gladijatora, te su po svom statusu bili odbačeni i u veoma nezavidnom položaju u društvu. Ipak, spektakli u kojima su oni učestvovali predstavljali su jednu od najprepoznatljivijih karakteristika Rima, kao i jedan od načina podržavanja i primanja rimske kulture (Bejker 2009: 36).

Tokom II i III veka na teritoriji rimskih provincija zapadnog Balkana, dolazi do drugačije političke i društvene organizacije. Uspostavljanjem vlasti u osvojenim oblastima Rimljani su ih planski i oprezno uključivali u privredni sistem carstva. Organizacija je, između ostalog, podrazumevala i gradnju gradskih

naselja, sedišta lokalne aristokratije, kao i amfiteatara, arena i hipodroma, koji svedoče o priređivanju gladijatorskih spektakala na ovim prostorima (Petrović 2007: 20).

Pronađeni su i mnogi nalazi pokretnog materijala, među kojima su i keramički predmeti kao što su svetiljke, posuda *terra sigillata*, opeke, kalupi, na kojima su predstavljeni različiti tipovi gladijatora: murmilo, treks, sekutor, retarijus, jakulator, samnis, bestijarijus, pegnijarijus i oplomahus.

Radom je obuhvaćeno područje rimskih provincija zapadnog Balkana koje čine: Donja Panonija, Dalmacija, Gornja Mezija i Makedonija.

Cilj istraživanja je da se kroz analizu predstava (tip predstava, način izrade, motive, simboliku, natpise) i u odnosu na teritoriju sa koje potiču, sagleda organizovanje gladijatorskih spektakala na području zapadnog Balkana.

Prikaz predstava na pokretnom arheološkom materijalu

Materijal koji je analiziran predstavljen je u tabeli 1. Serija broji ukupno 76 nalaza koji potiču sa 25 lokaliteta na području rimskih provincija zapadnog Balkana. Najveći broj nalaza je iz Salone, a konteksti nalaza su najčešće nekropole ili nisu poznati. Period iz kojeg potiču nalazi jeste od I do IV veka nove ere, s tim što najveći broj nalaza datira iz II i III veka. Dimenzije nalaza su uglavnom uobičajene za određenu grupu predmeta. Na nalazima se javljaju predstave jednog ili dva gladijatora, boraca, osuđenika sa jednom ili više životinja ili mitskih bića, kao i predstave gladijatorske opreme.

Keramički žiści predstavljaju najbrojniju grupu nalaza, datiraju od I do IV veka, teritorijalno su najrasprostranjeniji i sadrže veliki broj različitih pred-

---

Vuk Trnavac (1993), Novi Sad, Fruškogorska 6, učenik 4. razreda Gimnazije „Svetozar Marković” u Novom Sadu

Milan Savić (1993), selo Pepeljevac bb (Kuršumlija), učenik 4. razreda Gimnazije u Kuršumliji

MENTOR: MA Marko Janković, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odsek za arheologiju

Tabela 1. Prikaz obrađenog keramičkog materijala

Vrsta spomenika i broj nalaza	Lokalitet i broj nalaza	Tip lokaliteta	Materijal i datovanje
46 svetiljki (žičaka)	Salona (13), Siscija (8), Sirmijum (4), Bakar (Rijeka) (3), Zgornji Breg i Hajdina (Ptuj) (2), Emona (2), Nevidionum (Drnovo) (2), Benkovac (2), Singidunum (2), Gomolava (2), Gomilice (Kosmaj) (2), Pula (1), Bitolj (1), Nin (1) i nepoznato (1)	Uglavnom nekropole ili nepoznat. Otpadne jame u Sirmijumu i u Saloni jedna iz pozorišta.	Glina od žute do crvene boje, I-IV vek
23 fragmenta keramike <i>terra sigillata</i>	Pećine (6), Viminacijum više grobalja (4) i nepoznat (1), Sirmijum (5), Singidunum (1), Trihornijum (1), Burgena (1), Margum (1), Vučedol (1), Ulpiana (1) i Ptuj (1)	Iz Viminacijuma nekropole, ostalo nepoznato	Luksuzna crvena keramika, II-IV vek
4 opeke	Feliks Romulijana, Sirmijum, Viminacijum i Beljnjaja (Šid)	3 nepoznata i jedan slučajni nalaz	Pečena zemlja, 2 komada III-IV vek i za 2 nepoznato datovanje
2 kalupa	Selište (Viminacijum) i Cibala (Vinkovci)	Nepoznato i nekropola	Glina, II-III vek

stava. Većinom potiču iz nekropola, nekoliko primera je iz pozorišta i otpadnih jama, dok je za nekoliko žičaka kontekst nalaza nepoznat. Žičci su predstavljeni u tabli T II.

Kada su u pitanju žičci sa predstavama gladijatorskih spektakala, na njima se javljaju predstave jednog ili dva gladijatora, kao i predstave gladijatorskog oružja. Najčešće se radi o prikazima jednog ili više boraca u različitim scenama, poput ulaska u arenu, borbe, poraza, predaje i očekivanja presude. Individualne predstave gladijatora na žičcima su najčešće. Gladijatori na ovim scenama su prikazani u različitim stavovima, kada stoje, kleče sa odloženim oružjem ili u trenutku nasrtaja na protivnika. Kad su prikazi više boraca u pitanju, radi se o scenama žestokog okršaja, zatim da jedan gladijator slavi trijumf, dok drugi kleči držeći i dalje u rukama oružje, ili se pak radi o dramatičnim scenama egzekucije. Ponekad se na disku žička prikazuje samo gladijatorsko oružje (knemide, mačevi, šlemovi) pojedinačno ili u određenoj kompoziciji (T II-4). Oružja su namenjena za dva borca, budući da se na sva tri žička predstavljaju u paru (Vujović 2011: 248).

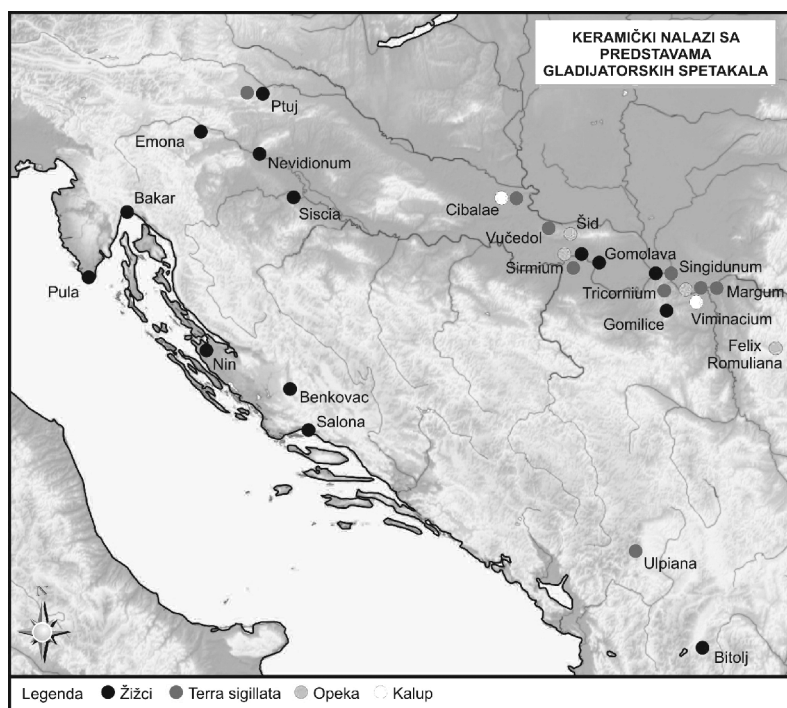
Međutim, nekoliko lampi se po svojoj stilizaciji i predstavi bitno razlikuju od ostalih. To je vozač dvokolica na svetiljci iz Gomolave, jedan žičak iz Salone sa predstavom gladijatora koji ubija lava (T II-2) i

scena nagih boraca. Jedna svetiljka iz Salone se posebno izdvaja, jer je u obliku gladijatora sekutora, a stilizacijom podseća na statuetu. Svetiljka se mogla i obesiti jer je sekutorov šlem oblikovan kao ručica (T II-5).

Armature gladijatora koje se prikazuju na svetiljkama su: sekutor, treks, murmilo, retarijus i venator. Na određenom broju žičaka zastupljeni su i motivi kao što su: koncentrični krugovi, krugovi sa tačkom, dvolisne biljke, venac i na jednoj svetiljci sa Kosmaja i na šlemu treksa motiv grifona.

Predstave gladijatora na rimskoj luksuznoj uvoznjoj keramici *terra sigillata* javljaju se u području limesa na teritoriji Donje Panonije, Gornje Mezije, a postoji i jedan nalaz iz Ptuja. Konteksti nalaza su poznati jedino za lokalitete u Viminacijumu (u pitanju je nekropola), dok za ostale nalaze kontekst nije poznat. Neki od ovih predmeta su predstavljeni u tabli T II.

Predstave koje se javljaju na ovom materijalu su veoma raznovrsne i ne može se sa sigurnošću utvrditi da li su prikazane u celini, jer su sve to fragmenti posuda. Ipak na ovim fragmentima javljaju se predstave jednog, dva, ili više gladijatora, koji su gotovo uvek u pokretu i mogu biti sami ili zajedno, sa divljim životinjama kao što su lav, divlja svinja i bik. Takođe se javljaju i predstave boraca (boksera), ne-

Slika 1. Karta lokaliteta sa nalazima keramičkog materijala sa predstavama gladijatorskih spektakala (Priredio: V. Pecikoza)

Figure 1. Map of the site with the findings of pottery depicting gladiatorial spectacles (By: V. Pecikoza)

kih bogova i mitskih bića (Venera, Mars, Herkules), a i predstave životinja i osuđenika zavezanih za platformu. Iako su mahom svi nalazi na ovom materijalu specifični, neki se posebno izdvajaju. Nalaz iz Ptuja jedini ima natpis i to je žig majstora: COMITALIS FEC, a na fragmentu su predstavljeni gladijator i lav (T II-3).

Armature koje se javljaju na ovom materijalu su uobičajene: murmilo, treks, sekutor, ali ima i onih koji se javljaju samo na ovom materijalu, a to su nekoliko predstava bestijarijusa i predstave hoplamahusa i pegnijarijusa. Motivi koji se javljaju na ovim nalazima su zavesice, dvostruki lisni venci, spirala, ptice, leptiri, srca i trska. Radionice gde je izrađivana ova keramika mahom su u području srednje Evrope i u ovoj seriji dominira Rajnbern (Rheinzaubern), ali prisutne su i Vestendorf (Westendorf), Južnogalska, Srednjogalska oblast, ali tu je i jedan nalaz iz lokalne radionice Viminacium-Margum.

Opeke sa predstavama gladijatora pronađene su samo na tlu Donje Panonije i Gornje Mezije, a datiraju iz perioda III i IV veka. Nemaju jasan kontekst nalaza, jedino je opeka iz Gamzigrada slučajno pronađena u blizini bedema Romulijane (Vujović 2011: 256). Na opekama se javljaju samo individualne predstave gladijatora, koji se prikazuju gologlavi,

potpasani širokim pregačama, bez štitnika i svi su u stojećem stavu. Na opekama iz Gamzigrada i Viminacijuma gladijatori na svojim grudima nose pobjedničke vence. Prikaze gladijatora na opekama prate određeni natpisi i motivi. Opeke su prikazane u tabli T III.

Opeke iz Sirmijuma i Viminacijuma poseduju urezane natpise, koji govore o kojoj se armaturi gladijatora radi: EQOVREVS, ΙΑΛΡΟΥΥΚ (jakulator i retarijus).

Tipovi gladijatora koji se sreću na opekama su jakulator i retarijus, od kojih se prvi javlja samo na ovom materijalu, i to na opeci iz Viminacijuma.

Jedini motiv koji se sreće na opekama jeste feniks koji je prikazan na opeci iz Gamzigrada, a zajedno sa njim i jedina predstava ribe i amfiteatra.

Keramički kalupi sa predstavama gladijatora datiraju iz II-III veka, jedan sa lokaliteta Selište (Viminacium), a drugi je iz Vinkovaca. Kalupi su predstavljeni pored opeka u tabli T III.

Kalup iz Selišta (Viminacium) sadrži predstavu borbe gladijatora murmila i treksa, u punoj ratnoj opremi, a pored gladijatora vidljivi su natpisi MA i VRSA ili VRSI. Kalup iz Vinkovaca je od pečene zemlje, a najverovatnije se radi o gladijatoru sekutoru (Cambi 1979: 262).

Diskusija

Rezultati obrade keramičkog materijala sa predstavama gladijatora pokazali su izvesne pravilnosti koje poseduje ova serija nalaza. Prva od njih jeste da se lokaliteti na kojima su pronađeni ovi spomenici uglavnom nalaze u blizini amfiteatara, hipodroma ili drugih mesta na kojima su održavane ove igre. Ova konstatacija je u direktnoj sprezi sa nekim drugim istraživanjima u kojima se došlo do sličnog zaključka, a to je da se određeni spomenici posvećeni gladijatorima, kao npr. kamene urne ili natpisi nalaze u neposrednoj blizini arena (Hope 1998: 197).

Takođe treba dodati da su vrste ovih lokaliteta, odnosno konteksti nalaza u najvećem broju slučajeva nekropole. Kada se ovom doda i podatak da se natpisi sa ovih nalaza javljaju samo u Saloni, Sirmijumu i Viminacijumu, gde su jedino bili amfiteatri (hipodromi), jasno je da su gladijatori sahranjivani u blizini mesta gde su „radili”. Može se reći da je ceo njihov život pa i sama smrt vezana za određenu teritoriju, kao i da se predstave gladijatora javljaju uglavnom u vezi sa pogrebnim ritualima, što govore i drugi istraživači (Crnobrnja 2006: 60).

Kvantitet keramičkih žižaka u ispitivanoj seriji pokazuje da su predstave gladijatorskih spektakala najzastupljenije na ovom materijalu koji je nalažen uglavnom u okviru nekropola, što ukazuje na sakralni karakter namene ovih predmeta. Gladijatori su na svetiljkama predstavljani uglavnom slično, ali postoje i neki izuzeci u zavisnosti od toga na kojoj je teritoriji žižak pravljen. Neke tipične scene na žižcima daju određenu poruku, i kod svake od posmatranih scena javlja se nekoliko žižaka koji svojom predstavom odudaraju od ostalih.

Prikazi sa više boraca su obično takvi da se uvek radi o nekom sukobu, ili se prikazuje jedan gladijator koji kleči držeći u rukama svoje oružje, dok njegov protivnik držeći uzdignut štit slavi pobedu (T I-1). Međutim, kako gladijatori koji kleče i dalje drže oružje, otežava se konstatacija o bilo kakvom trijumfu. Pored toga, postoji niz žižaka čije su predstave interpretirane kao scene pompe ili svečanog ulaska gladijatora u arenu.

U okviru svetiljki izdvajaju se neki primeri koje je potrebno individualno interpretirati. Žižak iz Singidunuma otkriven uz zidani grob na prostoru antičke nekropole, poseduje scenu egzekucije (Vujović 2011: 252). Ukrašen je motivom venca ili biljke, a budući da je žižak pronađen na nekropoli, to govori o ritual-

nom karakteru gladijatorskih borbi i njihovim vezama sa pogrebnim ritualima, što svedoči ova svetiljka (Crnobrnja 2006: 60). Na lokalitetu Gomilice pronađen je žižak sa predstavom treksa čija je perjanica upotpunjena motivom grifona koji simbolizuje spasenje, sirovu i okrutnu snagu, ali i odvažnost i predstojeću opasnost (Gerbran i Ševalije 2004: 249). Karakteristična su tri žiška koji imaju prikaze gladijatorskog oružja. Nije jasno zašto je oružje predstavljeno bez gladijatora, ali su i na urnama gladijatora iz Salone primećeni slični prikazi. Verovatno scene govore o određenim armaturama ili određenim protivnicima, jer se oružja prikazuju uvek u paru.

Jedina predstava iz hipodroma nalazi se na žišku iz Gomolave i prikazuje vozača dvokolica koji zamahe bičem. Budući da je žižak iz severnoitalskih radionica, sadrži scenu gladijatorskog spektakla koji je verovatno bio zastupljen na tom prostoru.

Na jednoj svetiljci iz Salone prikazan je gladijator koji ubija lava; pored fragmenata *terra sigillatae*, ovo je jedini nalaz keramičkog materijala sa predstavom životinja. Žižak je ukrašen motivima koncentričnih krugova i krugova sa tačkom, koji mogu da imaju mnogo interpretacija, a jedna od njih jeste sigurnost, snaga i borbenost koju su ovi borci predstavljali, kao i ciklično ponavljanje ovih igara (Gerbran i Ševalije 2004: 444). Žižak je iz IV veka što govori da možda u tom periodu dolazi do popularizacije ovakvog tipa gladijatorskih spektakala na prostoru rimskih provincija zapadnog Balkana.

Jedan žižak iz Salone zasluhuje posebnu pažnju, jer se radi o posebno stilizovanoj svetiljci, napravljenoj u obliku gladijatora sekutora. Zašto je on jedino napravljen u obliku gladijatora sekutora nije jasno, moguće je da predstavlja plod umetničke slobode majstora koji je bio inspirisan gladijatorom sekutorom, ili je možda reč o nekoj posebnoj narudžbini.

Scene sa gladijatorima na fragmentima *terra sigillatae* u ovoj seriji javljaju se samo na području limesa, što se može objasniti time da je izvoz iz južnogalskih i germanskih radionica bio usmeren prema istoku rekom In i gornjim tokom Dunava. Druga upečatljiva stvar za ovu grupu predmeta jeste da se, izuzev jedne predstave lava sa gladijatorom na svetiljci, samo na ovim predmetima javljaju predstave različitih životinja (lavovi, divlje svinje, bikovi). Takođe, pored životinja ovu grupu materijala izdvajaju one predstave gde se u okviru gladijatorskih spektakala javljaju i neki bogovi i mitska bića kao što su Venera, Mars i Herkules.

U arenaima gladijatori se nisu borili samo međusobno, već su se zajedno sa životinjama borili i sa osuđenima, zatvorenima koji su takođe predstavljani kao poseban spektakl na ovom materijalu. Ipak na jednom fragmentu *terra sigillatae* u slobodnom prostoru između dvostrukih medaljona nalaze se dve manje figure: zarobljenik vezanih ruku na leđima, a iza njega je sekutor sa uzdignutim mačem spreman da ga pogubi (Brukner 1981: 69). Osuđenik bi se borio bez oružja, ali izvršenje egzekucije bilo je u nadležnosti vojske.

Zajedno sa predstavama ove dve figure javlja se i motiv spirale koji simbolizuje napredovanje, razvoj, ali i kretanje ljudskog života koji naizmenično prolazi kroz dobro i zlo (Gerbran i Ševalije 2004: 863). Fragment verovatno govori o zajedničkoj sudbini osuđenika i gladijatora, odnosno da nisu sami mogli da sude o svojim životima – osuđenik da iščekuje, a gladijator da se bori za njega.

Armature koje se jedino javljaju na ovom materijalu su bestijarijus, hoplamahus i pegnijarijus. Bestijarijus je nazastupljeniji gladijator na primercima ove keramike. Javlja se različito, ali uglavnom sa životinjama, i po tome se i izdvaja i nalazi se samo na ovoj grupi predmeta. Dve armature gladijatora koje se takođe predstavljaju samo na ovom materijalu jesu hoplamahus i pegnijarijus, koji je u borbi sa životinjama, a pored ovih prisutan je nalaz gde vrsta gladijatora nije jasna, ali su pristupne divlje zveri koje ga napadaju, što je još jedna potvrda da predstave životinja igraju značajnu ulogu na ovom materijalu.

Motivi koji se javljaju na ovim predstavama su raznovrsni, ali generalno daju isto značenje, pa bi tako većina floralnih motiva mogla da simbolizuje pobjedu, odnosno neprestanu borbu za život (Vujović 2011: 254). Javlja se i prikaz gladijatora koji bičem udara po trsci koja ovde može da predstavlja njegovog protivnika, jer je ova biljka simbol krhkosti i slabosti, odnosno, u ovom slučaju poraženog rivala (Gerbran i Ševalije 2004: 995). Leptiri se takođe pojavljuju a u grčko-rimskoj mitologiji simbolizuju napuštanje duše pokojnika posle smrti, što se poklapa sa prikazima osuđenika koji umiru (Gerbran i Ševalije 2004: 489).

Specifične predstave na nalazima posuda od *terra sigillatae*, koje su izrađivane na drugim teritorijama, pokazuju da je društvo na različitim teritorijama carstva imalo drugačiju sliku o fenomenu gladijatorskih spektakala, zavisno od toga na koji deo spektakla se stavljao poseban akcenat.

Izdvojeni fragment *terra sigillatae* iz Cibale ujedno je i jedini nalaz koji potiče iz Srednjegalske radionice. U monografiji Olge Brukner (1981) o rimskoj keramici navodi se da je na ovom fragmentu prikazan gladijator oplomahus, međutim autori ovog rada se ne slažu sa time, i kao argument daju prikaz slike na kome ona stoji u medaljonu sa mačem u desnoj ruci (T II-7). Na to da je žensko ukazuju svi njeni atributi od duge srede kose, grudi, struka, do nošnje na nogama, kao i cele njene konstitucije.

Opeke sa predstavama gladijatora nemaju jasan kontekst nalaza, a ni mesto na kome su nastale nije poznato, te je teže odrediti koja je bila njihova tačna namena. Ovi nalazi imaju karakteristične prikaze gladijatora koji se bitno razlikuju od ostalih. Gladijatori na opekama su gologlavi i sa određenim nagradama, što upućuje na neki nesvakidašnji događaj u areni ili pobjedu miljenika publike. Ipak, scene na opekama je najadekvatnije tumačiti kao popularizaciju jednog određenog gladijatora, odnosno njegove armature, pošto se na opekama javljaju samo individualne predstave, kao i određeni natpisi koji na to ukazuju. Na opeci iz Gamzigrada zajedno sa gladijatorom predstavljen je i motiv feniksa koji bi mogao da simbolizuje ciklično rađanje i umiranje, kao i održavanje igara, život u drugom svetu, pobjedu života nad smrću, kao i nesalomivu volju za preživljavanjem, što se takođe poklapa sa datom interpretacijom o njihovoj nameni (Gerbran i Ševalije 2004: 218).

Kalupi iz ove serije daju veoma malo podataka. Ipak, na kalupu iz Viminacijuma prikazani su gladijatori murmilo i treks spremni za okršaj, slično kao na salonitanskom kalupu (Buljević 2004: 193). Ovaj kalup sadrži i natpis MA i VRSI ili VRSA, a on bi se mogao pročitati kao M(arcus), A(urelius) Vrsi(nus), koji bi odgovarao osobi višeg ranga (Vujović 2011: 260). Ovaj podatak dodatno upućuje na to da, za razliku od opeka koje uglavnom govore o gladijatorima, natpisi i predstave na kalupima govore o priređenim igrama od strane nekog editora, kao i želji da se određene igre pamte, tako što će najrazličitiji materijali biti izrađeni u to ime, čemu i služe kalupi.

Zaključak

U ovom radu je utvrđeno da postoje jasne razlike u predstavljanju gladijatora na različitim tipovima keramičkog materijala, odnosno da se neke pravilnosti, koje su kod predstava posmatrane u ovom radu, mogu vezati za određeni tip materijala. Dakle,

može se reći da materijal sam po sebi nešto predstavlja, tj. da ima predispoziciju za to kakva će se predstava na njemu naći. Osim tipa materijala, razlike u predstavama gladijatorskih spektakala evidentne su i na nalazima koji potiču sa različitih teritorija, odnosno radionica i samih majstora koji su ih pravili. Tako su lokalne radionice pretendovale da prave materijal sa predstavama borbi gladijatora u arenama, dok je materijal iz udaljenijih krajeva, poput Galije i Germanije, obilovao scenama lova, te su tako i predstave životinja zastupljene u velikoj meri.

Na osnovu svega ovoga možemo zaključiti da je na većini nalaza gladijator predstavljen u određenim, tipičnim varijantama. Od njega se očekivalo da bude u punoj opremi, obučen gladijatorskim veštinama i uvek spreman za borbu na život i smrt. Takođe je pokazano da predstave gladijatora na keramici uglavnom odlikavaju njihov status i položaj u društvu koji je bio veoma nezavidan i na krajnjim marginama. S druge strane, na opekama i na nekim fragmentima sa prikazom floralnih i drugih motiva ipak je istaknuto junaštvo i pozitivne strane gladijatora.

Literatura

- Bejker A. 2009. *Gladijator*. Beograd: Laguna
- Bjelajac Lj. 1990. *Terra sigillata u Gornjoj Meziji*. Beograd: Arheološki institut
- Brukner O. 1981. *Rimska keramika u jugoistočnom delu provincije Donje Panonije*. Novi Sad; Beograd: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture SAP Vojvodine; Savez arheoloških društava Jugoslavije
- Buljević Z. 2004. Salonitanski kalup sa prikazom gladijatora. *Opuscula archaeologica*, 2: 193-202.
- Cambi N. 1979. Amfiteatar i hipodrom. U *Antički teatar na tlu Jugoslavije* (ur. D. Dimitrijević et al.). Novi Sad: Matica Srpska i Savez arheoloških društava Jugoslavije, str. 245-287.
- Crnobrnja N. A. 2006. *Kulna namena rimskih žičaka u Gornjoj Meziji*. Beograd: Muzej grada Beograda
- Curk I. 1969. *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovija*. Beograd; Ljubljana: Arheološko društvo Jugoslavije; Slovensko arheološko društvo
- Gerbran A., Ševalije Ž. 2004. *Rečnik simbola*. Novi Sad: IK Kiša
- Grant M. 2000. *Gladiators*. London: Penguin books

Hope V. M. 1998. Negotiating Identity and Status. The gladiators of Roman Nimes. U *Cultural Identity in the Roman Empire* (ur. R. Laurence i J. Berry). London: Routledge, str. 179-195.

Janković M. 2011. Konstruisanje identiteta u rimskoj Dalmaciji. *Etnoantropološki problemi*, 3 (6): 699-713.

Jeličić Radonić J. 2008. Amfiteatar i zapadni bedemi Salone. *Tusculum*, 1: 35-44.

Jeličić Radonić J., Sedlar A. 2009. Topografija antičke Salone (I). *Tusculum*, 2: 7-32.

Jovanović A. 1999-2000. Dva arheološka svedočanstva o igrama u kasnoantičkom periodu sa prostora istočne Srbije. *Glasnik srpskog arheološkog društva*, 15-16: 257-260.

Vujović M. 2011. Predstave gladijatora sa rimskih nalazišta u Srbiji. *Zbornik Narodnog muzeja*, 20-1: 243-276.

Petrović P. V. 2007. *Dardanija u rimskim itinerarima Gradovi i naselja*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Balkanološki institute.

Žan-Noel R. 2009. *Stari Rim*. Beograd: Clio

Vuk Trnavac and Milan Savić

Representations of Gladiatorial Spectacles on Ceramic Material from the Area of the Roman Provinces of the Western Balkans

Gladiatorial spectacles were a set of competitions in which the gladiatorial combat was a competition within *munera*, which consisted of religious rituals and a kind of human sacrifice to the souls of the dead (Grant 2000: 47). Gladiators belonged to the infamous, along with prostitutes, actors and gladiator coaches, and they were rejected as the most disadvantaged in society. During the II and III century, there are different political and social organizations on the territory of the Roman provinces of the Western Balkans. This included, among others, the construction of amphitheatres, arenas and racetracks, which testify about the organization of gladiatorial spectacle in this region (Petrović 2007: 20). Also, a large number of movable archaeological materials are

found, namely ceramics such as lamps, fragments of *terra sigillata*, dishes, brick molds, which contain representations of different types of shows and gladiators: *murmillio*, *thraex*, *secutor*, *retarius*, *iaculator*, *samnis*, *bestiarius*, and *pegniarius hoplomachus*. Pottery was very popular and consequently the analysis shows that the subjects presented on this material can provide meaningful information. The study area covers the Western Balkans of the Roman provinces that make up Lower Pannonia, Dalmatia, Upper Moesia and Macedonia.

The aim of the research is to attempt to show the characteristics of performances on this territory, based on an analysis of symbolic representations of gladiators, types of gladiators shown, motifs that appear on a particular group of cases and type of ceramic materials, in view of the specific territory from which they originate.

Based on data about gladiators and their spectacles and materials collected in the researched area, we analyzed a total of 76 findings. The largest number of findings was from Salona, and the context of findings are often unknown or necropolis. The period covered is the I to the IV century AD, with the largest number of finds dating from the period of II-III century.

The representations include one or two gladiators, soldiers, prisoners with one or more animals or mythical creatures, and gladiatorial equipment.

Lamps are the most numerous type of material, and the representations of gladiators are generally similar, with some exceptions depending on where they were made territory.

The performance and symbols often point to a motive connected with the execution and funeral rites. This is confirmed by the findings and contexts of lamps that are mostly necropolis or more specific contexts. Specific acts on the vessels of *terra sigillata*, which were made in other areas, had a different picture of the phenomenon of gladiatorial spectacle according to the society in different territories of the Empire. An interesting problem in this research is a fragment of *terra sigillata* with a depiction that the authors of this study believe is a play of a women gladiator, while this is interpreted as a gladiator *hoplomachus* in literature (Brukner 1981).

Drawings on bricks are probably expressions of official propaganda and graffiti left by ardent fans or on the occasion of a victory of the audience favorite, and that is why these drawings show gladiators with various awards.

Tabla T I: Svetiljke

- T I/1 – Svetiljka sa predstavom dva gladijatora od kojih jedan kleči (Cambi 1979: kat br. 517)
T I/2 – Svetiljka sa predstavom gladijatora i lava (Cambi 1979: kat br. 576)
T I/3a – Svetiljka sa prikazom scene egzekucije (slika) (Vujović 2011: 250)
T I/3b – Svetiljka sa prikazom scene egzekucije (crtež) (Vujović 2011: 250)
T I/4 – Svetiljka sa predstavom gladijatorskog oružja (Cambi 1979: kat br. 549)
T I/5 – Svetiljka u obliku gladijatora sekutora (Cambi 1979: kat br. 511a)
T I/6 – Svetiljka sa gladijatorskom scenom iz hipodroma (Vujović 2011: 249)
-

Panel T I: Lamps

- T I/1 – Spots present two gladiators, one of whom kneels (Cambi 1979: cat nr. 517)
T I/2 – Lamp with a representation of gladiators and lions (Cambi 1979: cat nr. 576)
T I/3a – Lamp depicting scenes of executions (figure) (Vujović 2011: 250)
T I/3b – Lamp depicting scenes of executions (sketch) (Vujović 2011: 250)
T I/4 – Lamp with a representation of gladiators' weapons (Cambi 1979: cat nr. 549)
T I/5 – Lamp-shaped incisors gladiators (Cambi 1979: cat nr. 511a)
T I/6 – Lamp with gladiator scene from the hippodrome (Vujović 2011: 249)

1

2

3a

3b

4

5

6

TABLA T I

Tabla T II: Posude od *terra sigillatae*

- T II/1 – Fragment posuda sa predstavom sekutora koji vrši egzekuciju (Brukner 1981: tab. 30, sl. 81)
T II/2 – Fragment posuda sa predstavom gladijatora koji udara po trsci (Brukner 1981: tab. 173, sl. 16)
T II/3 – Fragment posuda sa natpisom COMITALIS FEC (Curk 1969: tab. 14, sl. 13)
T II/4 – Fragment posuda sa predstavom životinja koje kidišu na zarobljenika (Vujović 2011: 254)
T II/5 – Fragment posuda sa predstavom zveri koje kidišu na zarobljenika (Vujović 2011: 254)
T II/6 – Fragment posuda sa raskošnom predstavom gladijatora sa životinjama i mitskim bićima (Bjelajac 1990: tab. 25, sl. 256b)
T II/7 – Fragment posuda sa predstavom gladijatorke (Brukner 1981: tab. 22, sl. 18)
-

Panel T II: Pottery of *terra sigillata*

- T II/1 – Fragment of a dish with a representation of incisors that perform executions (Brukner 1981: tab. 30, im. 81)
T II/2 – Fragment of a dish with a representation of a gladiator striking reed (Brukner 1981: tab. 173, im. 16)
T II/3 – Fragment of a dish labeled COMITALIS FEC (Curk 1969: tab. 14, im. 13)
T II/4 – Fragment of a dish with representations of animals swooping the prisoners (Vujović 2011: 254)
T II/5 – Fragment of a dish representing a beast swooping the prisoners (Vujović 2011: 254)
T II/6 – Fragment with a lavish representation of gladiators, animals and mythical creatures (Bjelajac 1990: tab. 25, im. 256b)
T II/7 – Fragment of a dish with a woman gladiator (Brukner 1981: tab. 22, im. 18)

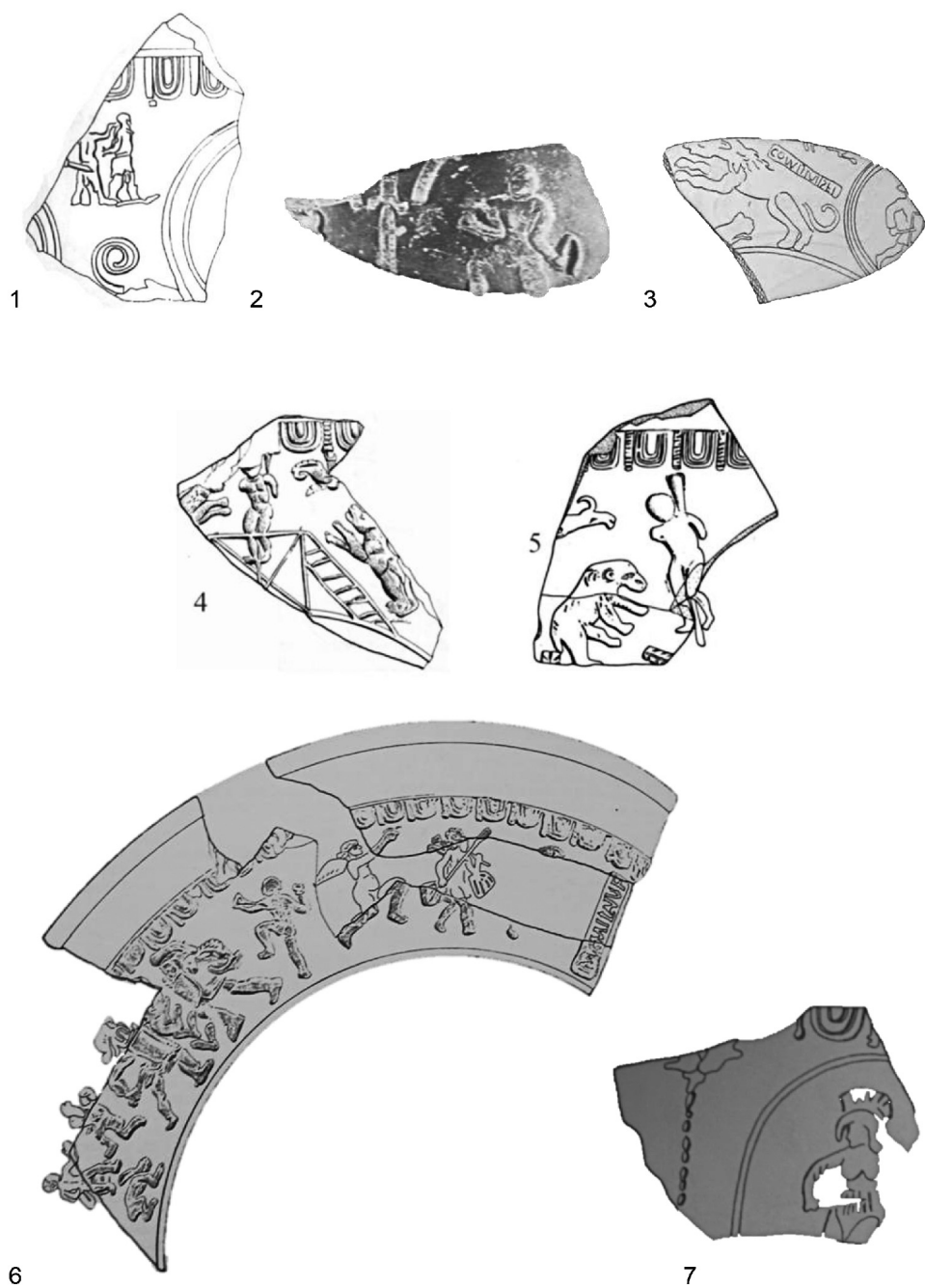

TABLA T II

Tabla T III: Opeke i kalupi

T III/1 – Opeka sa predstavom jakulatora
(Vujović 2011: 257)

T III/2 – Opeka sa predstavom retarijusa i simbolom
feniksa (Vujović 2011: 257)

T III/3 – Opeka sa predstavom retarijusa
(Vujović 2011: 257)

T III/4 – Opeka sa predstavom gladijatora iz Beljnjače
kod Šida (Vujović 2011: 257)

T III/5 – Kalup sa predstavom sekutora
(Vujović 2011: 260)

T III/6a – Kalup sa predstavom murmila i treksa (crtež)
(Vujović 2011: 260)

T III/6b – Kalup sa predstavom murmila i treksa (slika)
(Cambi 1979: kat br. 546)

Panel T III: Brick and mold

T III/1 – Brick with iaculator
(Vujović 2011: 257)

T III/2 – Brick with a representation of retarius and
symbol of phoenix (Vujović 2011: 257)

T III/3 – Brick with a representation of retarius
(Vujović 2011: 257)

T III/4 – Brick with a representation of a gladiator from
Beljnjača near Šid (Vujović 2011: 257)

T III/5 – Mold with a representation of a secutor
(Vujović 2011: 260)

T III/6a – Mold with a representation of murmillio and
thraex (sketch) (Vujović 2011: 260)

T III/6b – Mold with a representation of murmila and
thraex (figure) (Cambi 1979: cat nr. 546)

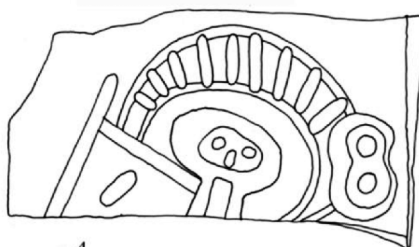
1

2

3

4

5

6a

6b

TABLA T III

